

med Paşa'dır (ö. 1517). Ancak bu tahminlerden Mesih Paşa ile ilgili olanı doğru değildir. Çünkü Cantacasin İstanbul'a bu vezirin ölümünden sonra gitmiştir.

Schefer, Cantacasin'in yazdığı *Dell'origine e costumi dei Turchi* adlı kitabın yazma bir nüshasının Fransa'da Montpellier Üniversitesi'nin Tıp Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunduğunu (MS, nr. 389) bildirmektedir. Bu eserin Balarin de Rconis tarafından yapılan Fransızca tercümesinin iki yazması yine Schefer'in bildirdiğine göre Paris'te Bibliothèque Nationale'de (nr. 5640, 14.681), bir üçüncüsü de Chantilly'de Duc d'Aumale Kütüphanesi'ndedir. Fransızca tercüme eserin İtalyanca aslından otuz yıl önce (1519) yayımlanmıştır; dolayısıyla bunun içinde Cantacasin'in sonradan yazdığı zeyil yoktur. Schefer'in tesbitine göre bu baskının bilinen tek nüshası Chantilly Kütüphanesi'ndedir. Daha sonra aynı tercüme Etienne Denise tarafından 1556'da tekrar basılmıştır. Bu ikinci baskının sonuna, aynı yıl N. Moffan tarafından Latince olarak yazılan ve Paris'te basılan Kanûnî Sultan Süleyman'ın büyük oğlu Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi hakkındaki bir metnin Fransızca'ya tercüme edilerek eklendiği görülmektedir.

Kitabın orijinal İtalyanca metni iki defa basılmıştır. İlk baskı *Theodoro Spandugnano della casa regale de Cantacusini, ...delle historie et origine de principi di Turchi, ordine della corte, loro rito et costumi...* (Kantakuzenos hânedanından Theodoro Spandugnano'nun Türkler'in tarihi ve hükümdarlarının menşei ile saraylarının nizamı, örf ve âdetleri hakkında...) başlığını taşımaktadır (Lucca 1550). İkinci baskı ise bir yıl sonra daha değişik bir biçimde ve metni biraz farklı olarak Floransa'da yapılmıştır. İtalyanca baskılarda, Cantacasin'in 1538'de kitabının sonuna eklediği, Mısır'da Ahmed Paşa'nın (Hain) isyanından (1524) V. Charles'in Cezayir seferine (1535) kadar geçen dönemi içine alan bir zeyil de yer almaktadır. Yazma nüshası Paris'te Bibliothèque Nationale'de bulunan bu zeyilde Safevî Hükümdarı Şah İsmâil ile oğlu Şah Tahmasb'a da birkaç sayfa ayrılmıştır.

Eserin Fransızca tercümesinin Schefer tarafından hazırlanan yeni baskısı *Petit traicté de l'origine des Turcz* adıyla 1896 yılında Paris'te yapılmıştır. Bu baskıda metne Schefer'in çok âlimane bir üslûpla, fakat metotsuz, çapraşık ve zor anlaşılır biçimde yazdığı yetmiş yedi say-

falık bir önsöz ile çeşitli notlar ve F. Antoine Geuffroy'un (Geuffré) ilk baskısı 1542'de yapılan *Description de la court du Grand Turc* adlı kitabından alınan Türkler'in fetihlerine dair bir bölüm de eklenmiştir.

Schefer'in yayımladığı şekliyle Cantacasin'in kitabı iki bölümden meydana gelmektedir. Bunların birincisi, Osmanlılar'ın tarih sahnesine çıkışlarından II. Bayezid devrinin sonlarına doğru 1510 yılına kadar geçen olayları anlatan özet halinde bir tarihçedir (s. 1-55). Çok daha geniş olan ikinci kısımda ise (s. 55-264) Osmanlı devlet idaresi ve saray düzeni hakkında bilgiler verilmiştir. Türkçe ad ve unvanlar çok bozuk bir imlâ ile Rumca'yı andırır biçimde yazılmış olmakla beraber (meselâ casnatarbassi = hazinedarbaşı, spacoillains = sipahioğlanı, silictarbassi = silâhtarbaşı ve allophasotbassi = ulûfecibaşı gibi) kitabın bu kısmı konu itibarıyla daha önemlidir. Bu bölümde önce devlet teşkilâtındaki bütün makamlarla saray hizmetlileri hakkında kısa bilgiler verilmiş, daha sonra kıyafetler, oruç, hac, kadılar, dinî görüşler, nikâh, sünnet, okul, kurban gibi konular üzerinde durulmuştur. En sonda da Türkler'in yiyecekleri, cenaze törenleri, mezarları vb. hakkında açıklamalar yapılarak XVI. yüzyıl başlarındaki Türk hayatı bir yabancıncının görebildiği kadarıyla Batı insanına anlatılmaya çalışılmıştır.

Cantacasin'in kitabı, Schefer'in bol hâşyelerine rağmen yeniden işlenmesi gereken önemli bir kaynaktır. Fransa ve İtalya'daki bütün yazma ve basma nüshalar gözden geçirilerek hazırlanacak tenkitli bir baskı, Osmanlılar'ın erken dönemlerinde Türk devlet teşkilâtı ile günlük hayatın Batılılar tarafından nasıl görüldüğünü ortaya koyacaktır.

BİBLİYOGRAFYA :

Théodore Spandouyn Cantacasin, *Petit traicté de l'origine des Turcz* (nşr. Ch. Schefer), Paris 1896, nâşirin önsözü.

SEMAVİ EYİCE

CANTINEAU, Jean

(1899-1956)

Sâmî diller üzerindeki çalışmalarıyla tanınan Fransız şarkiyatçısı.

Epinal'de (Vosges) doğdu. Çocukluğu Paris yakınlarındaki Saint-Cloud'da geçti. Orta öğrenimini Saint Louis'de tamamladıktan sonra Aix-en-Provence'da

Jean Cantineau

klasik diller üzerine lisans (1924) ve yüksek lisans (1926) yaptı; ayrıca Ecole Pratique des Hautes Etudes'den ve Ecole du Louvre'dan diploma aldı (1928, 1929).

1928-1933 yılları arasında üyesi olduğu Institut Français de Damas adına, Ârâmî dil ve kültürünü benimsemiş Arap kökenli eski Nabatîler'in oturduğu bölgede, arkasından da Palmira'da (Tadmür) araştırmalar yaparak Ârâmîce'nin Nabatî ve Tadmürî lehçelerini inceledi. 1933'ten sonra Kuzey Afrika'ya geçerek Cezayir Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi'nde Sâmî diller ve genel dil bilimi üzerine dersler verdi. Bu arada Sorbonne Üniversitesi'ne sunduğu *Le dialecte arabe de Palmyre* ve *Grammaire du palmyrénien épigraphique* adlı tezlerle doktor unvanını aldı (1935); ertesi yıl da Cezayir Üniversitesi'ndeki çalışmalarıyla profesör oldu. Bu üniversitede bir fonetik laboratuvarı açtı. 1947 yılına kadar görevini sürdürdükten sonra Fransa'ya dönerek Paris'teki Ecole Nationale des Langues Orientales Vivantes'ta yeni kurulan Doğu Arapçası kürsüsünün başına geçti. Burada 1954 yılına kadar çalışan Cantineau, hayatının son dönemlerinde yerleştiği Paris yakınlarındaki Sainte-Genève-des-Bois'da 8 Nisan 1956 tarihinde öldü.

Académie des Inscriptions et Belles Lettres, Société Asiatique, Société Linguistique de Paris, Groupe Linguistique d'Etudes Chamito-Sémitiques, Deutsche Morgenländische Gesellschaft ve Linguistic Society of America gibi çeşitli bilim kuruluşlarına üye olan Cantineau ünlü *Orbis* mecmuasının da yayın kurulunda idi.

Eserleri. Cantineau'nun Arapça dil bilimi, Arap lehçeleri, genel dil bilimi, Sâmî dil bilimi ve yazıtları hakkında olmak üzere dört grupta toplanabilecek eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1. *Le Naba-téen*. Nabatî dili ve grameriyle ilgili iki

ciltlik bir eser olup bu konuda yapılmış ilk düzenli çalışmadır. Fondation Bordin şeref ödülüne lâyık görülen eserin I. cildi (*Notions générales, écriture, grammaire*, Paris 1930) gramerle ilgili olup II. cildi (*Choix de textes, Lexique*, Paris 1932) seçme metinler ve bir lugatçeden oluşmaktadır. 2. *Inventaire des inscriptions de Palmyre* (Beyrut 1930-1949). Toplam on fasikülden meydana gelen bir Tedmür kitâbeleri envanteridir. 3. *Le dialecte arabe de Palmyre* (Beyrut 1934). Tedmür Arap lehçesiyle ilgilidir. 4. *Grammaire du palmyrénien épigraphique* (Kahire 1935). Kitâbelerde kullanılan Tedmür dilinin grameri konusundadır. 5. *Cours de phonétique arabe* (Millon 1941). İkinci baskısı *Phonologie et phonétique arabe* adıyla yapılan eser, Cezaîr Üniversitesi'nde verdiği Arapça'nın fonetiğiyle ilgili dersin notlarından oluşmaktadır. 6. *Les parlers arabes du Hô-rân* (Paris 1946). Havran Arapçası üzerine kaleme alınmış bir çalışmadır. 7. *Principes de Phonologie* (Paris 1948). N. S. Troubetzkoy'un *Grundzüge der Phonologie* adlı eserinin Fransızca tercümesi olup genel fonolojiyle ilgilidir. 8. *Manuel élémentaire d'arabe oriental (parler de Damas* [Paris 1953]). Doğu (Dimaşk) Arapçası üzerine Y. Helbaoui ile birlikte hazırladığı bir el kitabıdır.

Özellikle kitâbeler ve Sâmi dil bilimi üzerine yaptığı çalışmalarla, Académie des Inscriptions et Belles Lettres tarafından Clermont-Ganneau ödülüne lâyık görülen (1953) Cantineau'nun çeşitli dergi ve armağanlarda yayımlanmış elli kadar makale ve tebliği de bulunmaktadır (bk. Fleisch-Starcky, s. 18-20).

BİBLİYOGRAFYA:

J. D. Pearson, *Index Islamicus 1906-1955*, London 1958, s. 9, 57, 293, 460, 700, 705, 722, 723, 725, 726, 820; a.mlf., *Index Islamicus 1956-1960*, London 1962, s. 242; a.mlf. — D. Grimwood — J. D. Hopwood, *Arab Islamic Bibliography*, Sussex 1977, s. 73; A. S. Fulton — M. Lings, *Second Supplementary Catalogue of Arabic Printed Books in the British Museum*, London 1959, s. 234; Seyyed Hossein Nasr, *An Annotated Bibliography of Islamic Science*, Tahran 1358/1978, II, 136; H. Fleisch — J. Starcky, "Jean Cantineau", *ZDMG*, CVIII (1958), s. 14-20; *TA*, IX, 348.

CENGİZ KALLEK

CAPE TOWN

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yasama başşehri

(bk. GÜNEY AFRIKA CUMHURİYETİ).

CAR

Bir kadın sokak kıyafeti.

Zar şeklinde de telaffuz edilen car kelimesi "örtü" ve "peştehal" anlamlarını taşıyan Arapça izârdan bozularak Türkçeye girmiştir. Bu kıyafete çeşitli bölgelerde çar, çarşaf, cadır, ehram, futa, bürgü, bürük gibi isimler verilmekte ve çok yerde bu isimler birlikte kullanılmaktadır; bunların Arapça'daki genel karşılığı ise mülâedir (örtü).

Kadının baştan ayağa örtünmesinde en kolay kıyafeti teşkil eden car, vücudada göre kesim ve dikimi olmayan, bazı yörelerde sadece köşelerinin sivrililiği yuvarlatılmış, ortalama 185 × 215 cm. boyutlarında dört köşe bir örtüden ibarettir. Bürünmek suretiyle baş dahil topuklara kadar bütün vücudu örter; bu sebeple Türkçe adı bürgü veya bürüktür. Bürgünün Arapça'ya bürku' / berkü' / bürka' şeklinde geçtiği ileri sürülmekte (SA, I, 301) ve bazı Arapça-Türkçe sözlüklerde bürku'un karşılığı "bürgü" olarak verilmekte ise de (bk. msl. *el-Mevârid*, "bürku" md.) gerek bürku'un yalnız "yüz örtüsü, peçe, maske" anlamlarına gelmesi, gerekse bürgünün Türkler tarafından geç dönemlerde benimsenmiş olmasına karşılık bürku' kelimesinin İbnü'l-A'râbî (ö. 231/845), Sâhib b. Abbâd (ö. 385/995) ve İbn Manzûr (ö. 711/1311) gibi sözlük âlimleri tarafından kullanılması olması (bk. Lane, I, 192-193), bu iddianın sadece kelimeler arasındaki zâhirî benzerliğe dayandığını göstermektedir.

Car yün, ipek, keten ve pamuktan genellikle siyah, beyaz, kahverengi, dumanî renklerde düz, yollu veya siyah-beyaz damalı olarak özel şekilde dokunmuş ince kumaşlardan yapılmakta, ekseriya ipekli kılaptanla işlenmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da cara ehram denilmekte ve bunlar Erzurum çevresi gibi soğuk bölgelerde mor koyun yünü'nün evde dokunmuş tabii kahverengi kumaşından, Urfa çevresi gibi sıcak bölgelerde ise ak koyun yünü'nden dokunmuş çok ince kumaşlardan yapılmaktadır. Car, ya alından itibaren yüzü açık bırakacak şekilde veya alını da kapatıp kumaşın kenarlarını iç yüzden elle burun üzerinde tutmak suretiyle yalnız gözleri açıkta bırakacak şekilde kullanılmakta ve nâdiren uygulanan birinci şekilde yüze

peçe takılmaktadır. Car genellikle çok ince kumaşlardan yapıldığı için bazan yüzü tamamen örtecek şekilde de kullanılabilmektedir. Özellikle Konya bölgesinde alt uçları bele sokulmak, üst uçları başın üzerinden alınıp çene altında birbirine iğnelenmek suretiyle de örtülmektedir.

Çarşafın da kelime anlamı car gibi "örtü" olduğu ve pek çok yerde cara çarşaf denildiği halde gerçekte bu iki elbise türü birbirinden farklıdır. Çarşaf düz bir örtü olmayıp biçilip dikilen bir giyim eşyasıdır ve carın gelişmiş şeklidir (bk. ÇARŞAF). Bu iki elbisenin birbirine olan benzerliği daha çok genel görünüm açısından ve her ikisinde de kullanılan peçe bu benzerliği arttırmıştır. Car ile çarşafın birbirine karıştırılmasındaki diğer bir sebep ise isimler arasındaki benzerliktir. Aslı Arapça olan car, çar şeklinde de söylenmekte ve halk arasında bunun Farsça kökenli çarşafın kısaltılmış şekli olduğu sanılmaktadır (carın dinî hükmü için bk. CİLBÂB).

BİBLİYOGRAFYA:

Lane, *Lexicon*, I, 52-53, 192-193; *Kâmûs-ı Türkî*, s. 464; Mevlüt Sarı, *el-Mevârid: Arapça-Türkçe Lûgat*, "bürku" md.; Pakalın, I, 67-70, 258-259, 327-329; R. Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara 1967, s. 47-48, 50-51, 65-68; *Bölgesel Türk Giysileri*, İstanbul 1972, s. 29, 122; Neriman Görgünay, *Erzurum Merkez İlçesi ile Civar Köylerinde Kadın Giyimi Üzerine Araştırmalar*, Erzurum 1973, s. 42; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları*, İstanbul 1984; SA, I, 301.

SARGON ERDEM

CÂR

(bk. KOMŞU).

CÂR

(الجار)

Eskiden Medine'nin Kızıldizen kıyısındaki zahire ithal limanı olan ve bugün el-Büreyke adıyla anılan küçük bir yerleşim merkezi.

Yaklaşık olarak Bedir'e 28, Cuhfe'ye 150, Medine'ye 200 km. mesafede yer alır. Asr-ı saâdet'te ve daha sonraki dönemlerde Mısır, Habeşistan, Aden, Çin ve Hindistan'dan gelen ticaret gemilerinin rahatlıkla yanaşıp yüklerini boşalttıkları küçük bir sahil şehri ve önemli bir limandı. Medine'den kalkan bir ker-